

El valor comunicatiu de la llengua. Un criteri per a la gestió de la variació lingüística en la varietat formal de la llengua catalana

MIQUEL ÀNGEL PRADILLA CARDONA
Institut d'Estudis Catalans
Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ

La gestió normativa de la llengua catalana, amb l'adveniment de nous centres codificadors de caràcter regional, està vivint uns moments de desorientació important. Es podria dir que la institucionalització de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) (Llei 7/1998, de 16 de setembre de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua) va inaugurar una nova conjuntura normativoestandarditzadora que es podria catalogar com a *pluricèntrica*. Una dinàmica que s'havia de veure reforçada amb la Llei 10/2009, de 22 de desembre, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó, que preveia la creació de l'Acadèmia Aragonesa del Català.

El pas del temps ha matisat aquesta tendència. Així, pel que fa al cas aragonès, el canvi de govern propiciat per les eleccions autonòmiques de 2011 va impulsar un gir radical, de manera que el Ple de les Corts d'Aragó va aprovar la Llei 3/2013, de 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i les modalitats lingüístiques d'Aragó. La nova llei, més enllà de la retòrica que acompanya una proposta d'intervenció sociolingüística de mínims, ens instal·lava en un paroxisme majúscul a l'hora de denominar les «modalitats» en qüestió: «llengua aragonesa pròpia del àrea oriental», per al català, i «llengua aragonesa pròpia del àrea pirenaica y prepirenaica», per a l'aragonès; unes llengües, conegudes popularment com a LAPAO i LAPAPYP, la gestió normativa de les quals hauria d'anar a càrrec d'una Acadèmia Aragonesa de la Llengua...

En relació amb el cas valencià, la nova *auctoritas* esdevenia, doncs, una mostra més del particularisme que importants sectors sociopolítics del País Valencià han impulsat secularment. Un particularisme que ha experimentat una transfor-

mació substancial, una mutació que l'ha portat a arraconar el secessionisme tradicional i a potenciar l'aïllacionisme referencial.

Siga com siga, és una obvietat que contemporàniament estem assistint a una impugnació del model tradicional de gestió monocèntrica de la norma de la llengua catalana. Així, va fent camí una dinàmica politicoideològica que obstaculitza l'assoliment de consensos imprescindibles per a garantir el funcionament unitari del codi.

Dit això, el que us proposo és avançar en la interpretació d'un procés, el de la planificació del corpus de la llengua catalana, que s'ha d'incardinar en el marc general d'un procés de planificació lingüística i ha de sintonitzar amb la intervenció sobre l'estatus de la llengua que es vol promocionar.

I en aquest assaig de fer més entenedora la dinàmica que ens acompanya, és fonamental fondejar, novament, en conceptes molt rebregats en la nostra tradició sociolingüística; tant, que sovint fan més nosa que servei a causa de la polisèmia que ha generat la seua caracterització. M'estic referint a conceptes fonamentals com el de *comunitat lingüística* o el de *varietat estàndard* de la llengua.

Amb la (re)definició del concepte de comunitat lingüística com a rerefons de tota la reflexió, us proposo defugir els criteris simbólicoactitudinals, proveïts d'una forta càrrega identitària, i sumar esforços al voltant del factor interaccional. El fet de situar el debat en l'àmbit comunicatiu ens ofereix una interpretació menys ideologitzada del conflicte normatiu i apunta el camí d'una política lingüística compromesa amb la llengua pròpia.

2. CARACTERITZACIÓ GENERAL DE LA CODIFICACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA. ANY 1932

En l'àmbit del procés d'estandardització de la llengua catalana, el consens que va suposar la signatura de les *Normes* de Castelló l'any 1932 ocupa un lloc rellevant. No en va, l'acord implicava l'acceptació de la doctrina fabriana en terres valencianes, la incorporació d'un territori important a un projecte cultural comú on la llengua compartida n'havia de ser l'eix vertebrador.

D'altra banda, és important destacar que pels volts de l'any 1932 van tenir lloc un parell d'esdeveniments que consolidaran la normativa catalana patrocinada per l'IEC, un corpus prescriptiu que recolzava en tres obres que donaven cobertura als centres d'atenció prescriptiva de tota codificació: a) les *Normes ortogràfiques* de l'IEC (1913), lleugerament modificades en el *Diccionari ortogràfic* (1917); b) la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra (1918), i c) el *Diccionari general de la llengua catalana*, també de Pompeu Fabra (1932). Aquests esdeveniments van ser, d'una banda, l'adhesió a la normativa per part de l'Acadèmia de Bones Lletres

de Barcelona, fet que va tenir com a conseqüència immediata la residualització de l'antinormisme a Catalunya, i, de l'altra, la mort d'Antoni M. Alcover, fet luctuós que va implicar la desaparició de l'antifabrisme a les Illes Balears.

L'any 1932 va ser, doncs, un any cabdal en l'establiment i la difusió d'una norma unitària per a la comunitat lingüística, definida ara, si se'm permet la simplificació, com el conjunt territorial que comparteix la llengua catalana. Fou l'any, en definitiva, en què la unitat de la llengua va deixar de ser una formulació programàtica. Així, amb la vehiculació de la norma en el seu vast domini territorial, es feia més efectiva que mai una pulsio unitarista, de vegades tenallada per alguns plantejaments disgregadors, en aquest primer terç del segle xx encara de baixa intensitat. Un període, el que clouen els esdeveniments del 1932, en què es definiran els grans eixos en què descansarà el nostre procés d'estandardització.

A l'hora de catalogar la normativa de la llengua catalana, com és sabut, partint dels criteris de diasistematicitat i d'historicitat, es va arribar a un model de codificació que podríem anomenar *monocèntrica*, això és, bàsicament fixada des d'un centre codificador (Institut d'Estudis Catalans), però *composicional* i *polimòrfica*, és a dir, amb aportacions dels diversos parlars i, alhora, amb l'acceptació de formes alternatives com a solucions equivalents. És justament en l'assoliment de la fixació ortogràfica —d'una importància simbòlica cabdal— on el caràcter composicional es visualitza millor. Dit això, voldria alertar sobre el rerefons ideològic que solen amagar determinades impugnacions a la totalitat quan denuncien, en relació amb el polimorfisme del model, una preeminència de les opcions morfològiques i lèxiques del català oriental central, mentre passen per alt que la composicionalitat afavoreix clarament les varietats occidentals —sobretot la valenciana— en l'establiment del codi gràfic. Tot i admetre una part de raó en la queixa lingüística, novament la identificació o el rebuig dels usuaris en relació amb el model formal ens remet a consideracions extralingüístiques, molt relacionades amb les dinàmiques centrífugues que s'han instal·lat en la comunitat lingüística catalana. I com a prova inequívoca d'aquesta fragmentació referencial, destacaré l'alteració contemporània del monocentrisme originari en favor d'un enfocament pluricèntric adaptat a l'ordenació autonòmica dels territoris catalanòfons de l'Estat espanyol. Un pluricentrisme que, un cop consolidada l'AVL, encara podria tenir més camí per recórrer. Les paraules del president Bauzá, en ple debat sobre el model educatiu a les Illes, en podrien ser una premonició: «No volem ensenyar el català de Catalunya, volem ensenyar el català dels nostres padrins»...

D'una manera sintètica podríem dir que la nova proposta valenciana, que denominaré *model autonomista*, en l'àrdua tasca de negociació permanent entre les diferents sensibilitats lingüísticoideològiques que conviuen en el si de l'AVL, ha acabat esdevenint una síntesi que recull els principis fonamentals del secessionisme (individuació, col·loquialització de la norma i legitimació de la interferèn-

cia lingüística) i els projecta sobre la codificació fabriana. Val a dir que aquesta operació ha acabat generant un conflicte amb el corpus prescriptiu de l'IEC, en principi no previsible. En aquest sentit, la referència a la «normativització consolidada» de la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ens hauria de fer reflexionar sobre la bondat de l'orientació lingüística que s'ha seguit, sobretot en l'àmbit lèxic, primer amb el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* (2006) i recentment amb el *Diccionari normatiu valencià* (DNV) (2014).

D'altra banda, una de les qüestions més preocupants del model autonomista la constitueix la confusió que genera el reajustament estilístic que promou. Amb l'accés a la primera línia de la formalitat de formes catalogades anteriorment com a col·loquials i l'obertura a l'acceptació de la interferència lingüística, els agents culturals que havien protagonitzat la lluita per la dignificació de la llengua (els sectors universitaris, el món de l'ensenyament i l'àmbit editorial) han vist impugnat el seu capteniment lingüístic. El consens no serà fàcil, malgrat que amb el temps la pressió institucional, amb tots els ressorts administratius al seu servei, pot desnivellar la pugna.

3. EL FET LINGÜÍSTIC I EL FET SOCIAL. COMUNITAT LINGÜÍSTICA I MODEL REFERENCIAL

3.1. *Consideracions preliminars*

Com és sabut, el litigi sobre la segmentació dels contínuums lingüístics és un debat que va de bracet del de la caracterització del concepte de comunitat lingüística. En aquest apartat mirarem d'aportar-hi una mica de llum.

Deixeu-me dir, d'entrada, que els conceptes *llengua* i *norma* són força complexos. Es tracta de termes polisèmics, que escapen a la univocitat que hauria de presidir tot llenguatge d'especialitat. Hi cal anar alerta. Són dos conceptes molt vinculats a les dinàmiques sociopolítiques que mediatitzen els comportaments socials (i per inclusió, els lingüístics) dels humans (si més no dels humans que es comuniquen amb llengües normativitzades). En relació amb el primer, la llengua, la reïficació a què ha estat sotmesa des de la lingüística formal o sistèmica és a la base del col·lapse definitori dels termes *llengua vs. dialecte*; una qüestió que la sociolingüística ha volgut defugir amb el terme *varietat lingüística*. Quant al segon, la norma, tal com ens fa veure Argenter (2009, p. 35), ha contribuït al reforçament del procés d'ontologització i reïficació de la llengua, tot concebant-la com una realitat discreta i fixada, independent del parlant i de les seues pràctiques comunicatives immediates. En última instància, la llengua seria la norma (o la varietat estàndard) que la representa. D'altra banda, l'establiment de varietats for-

mals (o varietats estàndard) està fortament vinculat a l'aparició moderna del concepte d'estat-nació, a la creació, en definitiva, d'una representació de la llengua sancionadora de la pertinença al grup i de l'alteritat.

La nostra condició de comunitat lingüística administrativament escapçada, amb dinàmiques disgregadores i processos de minorització lingüística actius en graus diversos en els diferents territoris, exigeix anàlisis rigoroses. Un debat en què s'ha d'avançar sense més dilació és el de si de la (conjunturalment qüestionada) unitat lingüística i de la (pretesa) unitat cultural es desprèn un funcionament sinèrgic en els àmbits comunicatiu i actitudinal. Aquesta acció col·lectiva podria ser alguna cosa molt semblant al que Lluís V. Aracil (1982, p. 76) anomenava, a propòsit de la disputa sobre la unitat de la llengua, *unitat sociolingüística*, i ens alertava del fet que només s'aconseguirà el consens si som capaços de crear una veritable consciència social de la seua existència. Una *comunitat de consciència*, podríem dir-ne, consolidada des de la lluita contra els prejudicis lingüístics i des de la transformació de les actituds interdialectals. Un veritable programa d'actuació, tot siga dit de passada, de gran transcendència per a la mateixa viabilitat de la llengua qüestionada.

La sociolingüística, sense haver assolit un consens intern, s'ha ocupat a bastament de caracteritzar el concepte de comunitat lingüística. D'una manera molt esquemàtica podríem dir que bona part dels investigadors s'alineen al voltant de dos grups de factors definidors. El conglomerat de factors de caràcter simbólico-actitudinal —essencialment, la comunió de normes i actituds cap a la llengua dels membres de la pretesa comunitat— ha estat defensat per autors com Fishman (1991) i Labov (1994). El criteri de la interrelació té en Hudson (1981) i Gumperz (1971) els representants més emblemàtics. Hudson ens diu que una manca d'interacció entre territoris que comparteixen una llengua converteix els seus parlants en membres de comunitats lingüístiques diferents. Més encara: un grau elevat d'interacció entre usuaris de llengües diferents els convertirà en membres d'una mateixa comunitat lingüística.

Arribats en aquest punt, per a l'avinentesa que ens ocupa és important fer notar, ara en relació amb la norma, que l'acceptació d'una determinada varietat referencial exigeix una consciència prèvia de comunitat lingüística. I, paral·lelament, no s'ha de perdre de vista que la norma, o l'estàndard que se'n deriva, té un paper substancial en la seua consolidació. D'altra banda, si assumim la condició general de llengua subordinada, és imprescindible incardinar el procés d'estandardització en el marc d'un programa de planificació lingüística. El model d'intervenció lingüística d'Einar Haugen (1966), per exemple, és especialment apte per a la gestió de processos d'estandardització. De manera forçosament esquemàtica, definiré la fase de *selecció* com l'opció per una determinada varietat lingüística en el marc d'un conflicte de normes d'ús; la *codificació* consistirà en

l'establiment d'una varietat normativa; la *implementació* implicarà la difusió de la varietat codificada, i, finalment, l'*elaboració* propiciarà l'adquisició de nous recursos expressius —compleció terminològica i multiplicació de recursos sintàctics. La recepció d'aquest model a casa nostra ha tingut en Xavier Lamuela (1984) el seu principal valedor. Això sí, a partir d'una adaptació —no només terminològica— que ens ha aportat formulacions força interessants. La distinció entre llengua codificada i llengua estàndard ha estat una de les més celebrades: la llengua estàndard seria el resultat d'un procés reeixit de vehiculació de la varietat codificada. Planificació del corpus i planificació de l'estatus (Kloss, 1969) anirien, doncs, de bracet i retroalimentarien els seus objectius. Prendre consciència d'aquest lligam serà fonamental a l'hora de bastir una interpretació global de la planificació lingüística domèstica.

Tot seguit, d'acord amb els dos blocs de criteris esmentats com a definidors d'una comunitat lingüística, assajaré una interpretació de les dissonàncies observades en el domini lingüístic de la llengua catalana, tant pel que fa a la certificació de la seua unitat, com en la gestió sectorialitzada de la norma que la nova conjuntura politicosocial ha imposat. Parteixo del convenciment que la pretesa comunitat lingüística catalana avui dia encara no dóna una resposta satisfactòria als requeriments multifactorials esmentats. Així, la formulació programàtica de l'existència d'una comunitat lingüística «de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó» es veu impugnada permanentment per la proliferació de tensions disgregadores, dinàmiques centrífugues que afavoreixen processos d'individuació de grau i característiques diferents. El cas valencià, per intensitat i tradició, és el més notable i, en conseqüència, centrarà les meues reflexions. Tanmateix, convé no perdre de vista per a una anàlisi exhaustiva del fenomen que cap territori catalanòfon no és aliè a plantejaments particularistes de mena diversa.

3.2. *Els factors simbólicoactitudinals. El protagonisme contemporani del criteri de la consciència dels parlants*

L'agenda sociolingüística més recent ens remet a una constatació paradoxal. Quan semblaven superades les confusions filogenètiques induïdes pels sectors secessionistes —sobretot en el període de trànsit entre la dictadura franquista i l'època democràtica—, quan semblava que la doctrina unitarista —difosa primordialment des del món acadèmic— havia aconseguit deixar en la més absoluta marginalitat els plantejaments acientífics dels qui adduïen teories fabuloses que atorgaven uns orígens mítics a la varietat valenciana, ens adonem que la *questione della lingua* continua, de manera obsessiva, en l'agenda de lingüistes, sociolingüistes i, sobretot, de polítics. Així, de manera cíclica —sovint amb les conteses

electorals a les envistes— es reprèn la teoria que atorga al valencià uns orígens ibers o se n'impugna, ras i curt, la pertinença al diasistema català. El qüestionament de l'accepció lingüística del terme *valencià* en el DNV per part del Govern de la Generalitat Valenciana en constitueix l'exemple més recent.

Davant d'això, més que instal·lar-nos en un paroxisme paralitzador, sóc del parer que faríem bé de cercar explicacions raonables i raonades de la persistència contumaç d'aquest capteniment crònic en la societat valenciana. D'entrada, sembla evident que l'estratègia individuadora ha variat i s'ha adaptat discursivament a la modernitat dels plantejaments sociolingüístics. Aquest fet, des d'una tradició sociolingüística com la catalana, amb un fort component reparador i extremament compromesa amb la subversió de l'*statu quo*, es veu amb una gran perplexitat. Implicaria que la disciplina que ens havia de fornir el corpus teoricometodològic que ens menaria a la normalitat podria haver donat cobertura programàtica a la legitimació d'uns plantejaments disgregadors, tradicionalment vinculats a una aposta de residualització de la varietat històrica i territorial.

Quant a la dialèctica que s'estableix entre els conceptes de llengua i dialecte, l'aplicació al mosaic lingüístic italià ens aporta tot un seguit de reflexions que faríem bé de no perdre de vista des del nostre àmbit lingüístic. En aquest sentit, Vittorio Dell'Aquila i Gabriele Iannàccaro (2004), autors del primer manual universitari de planificació lingüística de la Itàlia contemporània, apunten que la distinció dels conceptes *llengua* i *dialecte* des del punt de vista lingüístic és absurda. La versió extrema d'aquesta formulació vindria a dir que la lingüística no hi té res a dir. La diferenciació s'hauria de cercar, doncs, en els àmbits social i funcional. Dell'Aquila i Iannàccaro, en parlar de la situació a Itàlia, ens adverteixen que, quan es parla de *dialectes italians*, no s'ha d'entendre 'dialectes d'Itàlia', sinó 'dialectes del llatí a Itàlia'. Ens parlen de la paradoxa que suposa que la varietat que més s'acosta a l'italià, el cors, és considerada una llengua diferent. Asseguren que el català i el castellà (consolidats com a llengües diferents) presenten estructures més pròximes que el llombard i l'italià (considerats la mateixa llengua). Són del parer que el criteri més important és l'estatus d'oficialitat: la llengua tindria un reconeixement social i nacional que el dialecte no té. Més que la tradició literària: el cas napolità en seria un bon exemple. Els autors suara esmentats, des de la tradició italiana, insisteixen a destacar que la segmentació dels contínuums lingüístics amb criteris lingüístics collideix, doncs, amb raonaments sociopolítics. Res de nou, però: som davant d'una asseveració que constitueix un lloc comú en la disciplina sociolingüística.

Probablement, per a l'avinentesa que ens ocupa, la formulació de Heinz Kloss (1978 [1952], p. 15-24; 1969, p. 74-77) que ens remet a la distinció de *llengües per distància* (*Abstand*) i *llengües per elaboració* (*Ausbau*) és especialment rellevant. Sense anar més lluny, molt prop nostre el cas gallec esdevé un dels exemples con-

temporanis d'individuació reeixida a partir d'un procés planificat de distanciament de la varietat portuguesa. Un procés d'elaboració que respon, com és sabut, a motivacions essencialment politicoideològiques. D'exemples d'*Ausbausprachen* a hores d'ara en podríem adduir un bon grapat: la segmentació del continuïum escandinau danès, suec i noruec; la desagregació de les varietats luxemburguesa i neerlandesa de l'alemany; les distincions entre búlgar i macedoni, txec i eslovac; la fragmentació de l'espai serbi, croat, montenegri i bosnià; etc.

Sembla detectar-se una tendència contemporània a la creació de noves entitats lingüístiques, nous àmbits referencials. I la disciplina sociolingüística acull tot un seguit de conceptualitzacions que els donen cobertura teòrica. En el paràgraf anterior ens hem referit al procés d'emancipació més celebrat, l'elaboració klossiana, però en podríem adduir d'altres, com la doctrina sobre les llengües polinòmiques, que Marcellesi (1980) i Thiers (1993) apliquen al cors, o la disciplina estandardològica de Muljačić (1980), molt influent en el món romànic.

A l'hora de projectar les reflexions precedents sobre el debat domèstic de la unitat de la llengua, ens adonem que ha resistit a fortes embranzides tot exhibint un parell d'arguments favorables i un de clarament a la contra. Els criteris favorables han estat (i encara són): l'homogeneïtat estructural de les diferents varietats i la tradició lingüístocultural compartida. Hi passarem de puntetes, però deixarem dit que, el primer, el de la proximitat lingüística dels diferents parlars, descausa en els dictàmens del món acadèmic, autòcton i internacional (*argumentum ex auctoritate*), i recorre sovint a la intercomprensió intralingüística.¹ El segon, el de la continuïtat històrica dels lligams culturals, centra la seua atenció en l'imponent edifici intel·lectual que s'ha bastit amb la utilització d'un codi compartit, amb especificitats territorials però de vocació diasistemàtica.

L'argument en contra, l'autèntica pedra filosofal de les propostes individualadores —el secessionisme tradicional i l'aïllacionisme contemporani—, és el de la consciència dels parlants. Una consciència d'especificitat que, tot i no ser ni de bon tros general, és exhibida com la prova irrefutable d'uns plantejaments, avui majoritaris en la societat valenciana. Aquest criteri, amb una forta càrrega identitària al darrere, mediatitza el nou debat, ara sobre l'establiment d'una varietat referencial amb un fort component demarcatiu (vegeu § 3.3).

En un article de referència obligada, Georg Kremnitz (2008) ens ofereix una reflexió aprofundida sobre un dels metatemes d'aquesta ponència, la delimitació de les llengües. En relació amb el criteri de la consciència dels parlants, adverteix que s'ha d'emmarcar en el procés de democratització de la societat actual i que no

1. Guillem Calaforra (1994) ens forneix una reflexió sobre aquest criteri i n'identifica les febleses estructurals que el fan vulnerable davant una societat (quasi) impermeable a l'argumentari científic.

és concebible sense l'assumpció d'un fort component ideològic. La consciència popular s'erigirà, doncs, en la gran valedora d'unes propostes emancipadores que recolzarien en una mena de *saber lingüístic* en construcció permanent. Aquest saber s'aniria conformant a partir de les experiències personals i col·lectives viscudes pels diferents individus. La sociolingüística americana inclouria aquestes consideracions en l'àmbit de les actituds lingüístiques o, més recentment, en el de les representacions socials. Som, doncs, davant un criteri al qual darrerament la disciplina sociolingüística ha atorgat un paper preferent en la caracterització de les unitats lingüístiques. I, tanmateix, segons la meua opinió, és un criteri susceptible d'una revisió crítica que el situe en unes coordenades d'influència sensiblement menors. Vegem-ho sumàriament.

Permeteu-me retornar a Kremnitz (2008, p. 19). Ens diu: «Il faut insister sur le fait que ce “savoir linguistique” n'est ni clair ni explicite; Coseriu, s'appuyant sur Leibniz, le caractérise jadis comme “claro confuso” (Coseriu 1958, 33), terme que Brigitte Schlieben-Lange reprit et développa plus tard (1975). Cette pénombre dans laquelle évolue la conscience linguistique la rend fortement influençable et, finalement, vulnérable». Hi estic absolutament d'acord. I em permeto afegir que en situacions de subordinació lingüística, com la valenciana, amb un fals debat lingüístic que amaga un veritable conflicte identitari, la instrumentalització està servida.

Això no vol dir que l'opinió dels parlants, la seua estimació lingüística, no tinga cap importància. La té, i en contextos multilingües la representació social de les llengües del repertori és determinant a l'hora de fer una prospecció sobre la viabilitat comunicativa de cadascuna. Tanmateix, no podem deixar de banda que aquesta opinió recolza en «sabers» parcials, això és, en experiències massa sovint limitades per l'adscripció a determinades xarxes socials i, com s'ha dit, en interpretacions induïdes sota formulacions fortament ideologitzades davant les quals la indefensió dels individus és molt generalitzada. En relació amb el que s'acaba d'exposar, el cas valencià és un exemple paradigmàtic de dissonància entre el saber objectiu i la ideologia, els dos vèrtexs que Kremnitz (2008, p. 28-29) proposa de discriminar quan ens referim a les estimacions dels parlants. És clar que, com ell mateix ens recorda, també s'ha de comptar amb la possibilitat (real) d'incorporar en la nostra consciència «savoir objectivement falsifiable». Novament, el cas valencià sembla present en l'asseveració de l'eminent sociolingüista alemany.

3.3. *El factor interaccional. El valor comunicatiu de les llengües*

La dinàmica comunicativa és, sens dubte, un factor a tenir molt present en la delimitació de les comunitats lingüístiques. Com s'ha dit, sociolingüistes desta-

cats l'han prioritzat obertament. El sintagma *comunitat de parla* ha reforçat la proposta comunicativa. Gumperz (1971) el defineix com «qualsevol grup humà que es caracteritza per una integració regular i freqüent durant un període de temps considerable i separat d'altres grups semblants per la freqüència d'interacció». I des de la sociolingüística domèstica Josep-Àngel Mas (2008, p. 95-144) proposa l'establiment d'una relació de complementarietat en la caracterització de la comunitat lingüística i la comunitat de parla. Així, distingiríem diferents espais de relació funcional (i simbòlica): un de més extens i amb més feblesa comunicativa entre els seus membres, la comunitat lingüística; i uns altres de més reduïts però més compactats comunicativament, les comunitats de parla. La suma de les comunitats de parla definiria la comunitat lingüística. La sociolingüística, doncs, ha pres en consideració el criteri de la interrelació dels parlants, però no li ha atorgat el paper preminent que alguns investigadors, entre els quals m'incloc, hem anat reclamant de manera repetida.

Paral·lelament a la consideració d'aspectes tan importants per a l'esdevenidor de les llengües com l'*estatus* (la situació legal) i el *prestigi* (el reconeixement intern i extern), Roberto Bein (2001) en va proposar un altre, el *valor d'ús* (*Gebrauchswert*). Kremnitz (2003), un parell d'anys més tard, l'anomenarà *valor comunicatiu* (*kommunikativer Wert*). Malgrat les dificultats de formalitzar-lo, una definició provisional establiria el valor comunicatiu d'una llengua en una societat (o en una part) a partir de la freqüència global de les interaccions dels seus membres. Estaríem parlant de la utilització real d'una llengua (o d'una varietat) en una societat.

La fragmentació o la fusió d'espais comunicatius, seguint Kremnitz (2006, p. 66-70; 2008, p. 13-16), es pot explicar en termes de *comunicació* i de *demarcació*. La funció demarcativa, amb un fort component identitari, posaria èmfasi en les particularitats comunicatives dels individus i de les societats. La dialèctica entre aquestes dues funcions se sol resoldre de la manera següent: si la demarcació augmenta, la probabilitat de fragmentació d'un espai comunicatiu és més gran; si allò que augmenta és la comunicació, la fusió de formes lingüístiques (i de comportaments) tindrà moltes possibilitats de reeixir. Des d'una perspectiva variacionista (geolingüística i sociolingüística), aquest fet s'ha corroborat en moltes ocasions, de manera que en la caracterització de les varietats lingüístiques és fonamental recórrer a la història sociocultural dels territoris. Així, les isoglosses lingüístiques, en permanent estat de variabilitat, en constitueixen la dimensió lingüística. I els fenòmens lingüístics variables s'expliquen sovint a redós dels fluxos comunicatius, també canviants, de les comunitats de parla.

Les comunitats lingüístiques parteixen, doncs, d'una situació d'equilibri entre les funcions esmentades. Ara bé, determinats avatars històrics poden alterar aquesta relació equitativa, de manera que la modificació dels fluxos comunicatius

a l'interior de la comunitat pot incrementar el component demarcatiu d'alguna de les seues parts. Un procés, el que s'ha descrit, que, malgrat ser especialment rellevant en les societats contemporànies, ha menat a la creació de noves comunitats lingüístiques des de temps immemorials. Arribats en aquest punt, és important destacar que cada fragmentació d'un espai comunicatiu minora el valor d'ús de les varietats resultants, ja que els parlants perden interlocutors. D'altra banda, si la segregació es dona en un context territorial multilingüe, s'ha d'avaluar rigorosament el rol comunicatiu que adopta l'altra (o les altres) llengua (llengües) en litigi.

Novament, la projecció sobre el cas valencià de les reflexions precedents ens permetrà avançar en la interpretació del conflicte. Efectivament, avui dia el procés d'individuació valencià recolza en un context altament deficitari de comunicació transautonòmica (i de comunió simbólicoafectiva). Impulsat per unes elits al poder que prioritzen els valors identitaris de la funció demarcativa, la pèrdua de valor comunicatiu de la varietat valenciana es compensa amb la potenciació del valor comunicatiu de la llengua castellana, omnipresent en la formalitat comunicativa de l'ecosistema valencià. No cal dir que en el marc d'una situació tan desequilibrada la varietat valenciana presenta una situació de crisi d'usos que ens fa témer pel seu futur a mitjà termini (Pradilla, 2008, p. 83-120).

Les tensions entre els conceptes de comunicació i demarcació que acabem de presentar també permeten avaluar el conflicte de normativitzacions que sol acompanyar la segregació dels espais comunicacionals. L'aparició de varietats referencials de nova creació està vinculada, sovint, a canvis sociopolítics que posen en evidència la fractura del consens preexistent en un àmbit comunicatiu. Les emancipacions polítiques de l'etapa postcolonial o les noves fronteres que han generat conflictes contemporanis testimonien el que s'acaba de dir. Aquestes varietats solen potenciar tot un seguit de formes interpretades com a genuïnes d'un col·lectiu que no hi vol renunciar malgrat la previsible reducció del valor comunicatiu del nou codi. La solució exonormativa és l'origen de les llengües per elaboració (*Ausbausprachen*) a què he fet referència en el subapartat anterior. Però hi pot haver una sortida endonormativa, que se sol articular al voltant del concepte de llengües pluricèntriques (o policèntriques). Sembla que fou Heinz Kloss (1978 [1952], p. 66-67), pioner en tantes formulacions sociolingüístiques, el primer a utilitzar-lo per a donar compte de la proliferació de centres referencials en l'àmbit de la mateixa llengua.

En relació amb el que acabo de dir, el diasistema gallec, portuguès i brasiler ens permet exemplificar aquesta doble sortida a les reivindicacions d'individuació referencial. Així, el gallec s'ha escindit tot creant una *Ausbausprache* exonormativa; i el brasiler porta a terme una gestió endonormativa cada cop més autònoma del seu àmbit comunicatiu primigeni. L'espanyol, passada l'època colonial i amb una comunitat lingüística molt extensa i disgregada, actualment esdevé un

cas paradigmàtic de plantejament pluricèntric (Asociación de Academias de la Lengua Española), malgrat la tutela de la Real Academia de la Lengua Española.

D'altra banda, més enllà de la creació d'*auctoritas* regionals, la potenciació de formes peculiars de base territorial és un capteniment cada cop més freqüent en la comunicació actual. Un capteniment que no té les mateixes conseqüències en les grans llengües internacionals (l'anglès i l'espanyol, per exemple) que en àmbits comunicatius més reduïts. Això és, mentre que l'increment de la demarcació lingüística i la consegüent disminució del valor comunicatiu de les llengües de gran abast no posa en perill la seua funcionalitat, en canvi, en les llengües mitjanes —com la catalana— i en les minoritàries, l'esmentada reducció pot tenir conseqüències funestes. Per exemple, si la demarcació és excessiva, la pèrdua de valor comunicatiu afecta sectors tan sensibles com el mercat editorial, que veu aprimat excessivament el seu àmbit d'acció fins a qüestionar-ne la viabilitat.

En el treball esmentat, Kremnitz desdramatitza la concurrència de normes en una mateixa comunitat. Escriu: «Em sembla que la sociolingüística del conjunt català guanyaria treballant en aquesta direcció i que el normativisme barceloní deuria obrir-se en direcció a una més gran permeabilitat de les altres varietats del català, per exemple també als mitjans com la ràdio, la televisió, etc. Un espai més gran per a la varietat a l'interior de la llengua augmentaria la funció comunicativa i disminuiria els perills d'un demarcacionisme exagerat» (Kremnitz, 2006, p. 75-76). Un parell d'anys més tard, tot referint-se a les solucions pluricèntriques (Kremnitz, 2008, p. 32), ja no deixa marge d'ambigüïtat en relació amb la seva posició: «Il va de soi que dans le cas de langues menacées une telle stratégie n'est pas sans risques. Mais elle est de toute façon préférable, du point de vue des chances d'emploi et de survie, à des conceptions identitaires plus rigoureuses encore qui tentent de trancher tout lien de communication entre les variétés comme le font quelques représentants de la renaissance occitane (qui vont jusqu'à refuser la dénomination de la langue) ou comme le fait une frange de valencianistes face au catalan».

Segons la meua opinió, el pensament de Kremnitz, malgrat que descansa en alguns pressupòsits sobre la codificació i l'estandardització de la llengua catalana que caldria revisar, ens ofereix una visió desapassionada que hauria d'estimular la nostra reflexió interna. D'entrada, se m'acuden un parell de qüestions que només apuntaré, tot i ser conscient que exigeixen un desenvolupament més pregon. La primera fa referència a la percepció, consolidada fins i tot en determinats cercles acadèmics, que la normativa de la llengua catalana privilegia la varietat barcelonina des d'un plantejament monomòrfic. Aquesta consideració no només parteix d'un coneixement insuficient de la norma (tal com s'ha dit, composicional i poli-mòrfica), sinó que en la seua consolidació hi té una responsabilitat rellevant la difusió quasi exclusiva per part dels agents socioculturals catalans implicats (en-

senyament, mitjans de comunicació i administració) d'un model que només la visualitza parcialment. Dit això, no voldria passar per alt la constatació de l'existència de tot un seguit d'accions dels agents esmentats, encara insuficients, tendents a visualitzar la diversitat de solucions formals que la norma preveu. El problema, doncs, no el tenim en la norma, sinó en la seua vehiculació. El codi normatiu català, més enllà de la millora d'aspectes que poden grinyolar, ofereix un marc d'actuació òptim per a garantir un treball tècnic al voltant d'un projecte comunicatiu fonamentat en l'assoliment d'un model unitarista des de la diversitat d'opcions referencials proposades. Sense anar més lluny, la proposta valenciana al voltant de l'IIFV constitueix una aposta per un model de base territorial que té ben present la seua incardinació en un àmbit comunicatiu de més abast. La implementació de la norma en la societat és la que caldria redirigir, quan es done el cas, cap a un tractament més equitatiu de la diversitat formal.

L'altra qüestió que vull esbossar ens remet als riscos que corren les llengües subordinades a què al·ludia Kremnitz quan s'endinsen per la senda del pluricentrisme. A hores d'ara, amb una AVL consolidada legalment i exercint l'acció codificadora que se li ha encomanat, el plantejament pluricèntric, de grat o a la força, el tenim aquí. Què en podem esperar, doncs, d'aquesta nova conjuntura estandarditzadora? El cas valencià, amb una llarga història de desavinences al darrere, respon a una motivació politicoideològica evident. En aquesta nova direcció que ha iniciat el particularisme valencià, l'acció codificadora empresa per l'AVL no ha aconseguit deslliurar-se d'una política lingüística institucional profundament tribal, que vol impermeabilitzar l'ecosistema valencià de qualsevol vinculació a un espai comunicacional (i simbólicoactitudinal) de més abast. Si bé a hores d'ara les discrepàncies en el model proposat no són insalvables, la tendència que es dibuixa, impulsada per la incomunicació promoguda des del poder, amb episodis tan sinistres com la judicialització dels mitjans de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals al País Valencià, augura un augment indefectible de la demarcació referencial. El risc de fragmentació lingüística hi és. I en cas de persistir les actuals circumstàncies sociopolítiques, l'afebliment de la comunicació interautonòmica pot acabar naturalitzant la dinàmica demarcativa de la varietat referencial que gestiona l'AVL. En aquest sentit, el debat que ha generat la presentació del DNV, a hores d'ara en una fase molt incipient, no hauria d'obviar les reflexions precedents.

4. COROLLARI

L'acceptació o el refús d'una varietat referencial ve determinat per una consciència prèvia de comunitat lingüística. El cas valencià ens remet a una disputa en

què els contendents discrepen obertament sobre l'àmbit territorial on han de bastir complicitats, de la mena que siguen. Arribats en aquest punt, no puc estar-me de dir que defugir les consideracions identitàries (nacionals) i centrar el debat en l'àmbit cultural (i comunicacional) aplanaria molt el camí d'una entesa sempre complicada. No en va, la dinàmica identitària és a la base dels diversos plantejaments individuadors valencians, el secessionisme tradicional i l'aïllacionisme contemporani. Uns plantejaments que recorren, sovint, al discurs colonialista, passant per alt que erren en el colonitzador. Una dinàmica particularista que magnifica el criteri de la *consciència dels parlants* a l'hora de qüestionar l'existència de la comunitat lingüística. Un criteri tan voluble i fàcilment manipulable en situacions conflictives que l'epistemologia sociolingüística hauria de posar en quarantena.

D'altra banda, si s'assumeix la condició de varietat subordinada, el debat sobre el model de llengua no es pot desvincular de l'horitzó de funcionalitat anhelat. Planificació del corpus i planificació de l'estatus, quan són tutelades pel poder institutiu, solen anar de bracet. Dit això, ve a tomb recuperar la dialèctica entre comunicació i demarcació amb què Georg Kremnitz interpreta la fusió o la segmentació dels àmbits comunicatius. Sens dubte, sotmetre el cas valencià a la prova del factor interaccional ens ajuda extraordinàriament a posar llum en la interpretació del conflicte lingüístic. En aquest sentit, ha de quedar clar que la tendència constatada a bastir un model institucional amb una forta càrrega demarcativa (identitària) està en clara sintonia amb una planificació lingüística institucional que té en la impermeabilització comunicativa (amb la prohibició de la recepció dels mitjans de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals com a paradigma) un dels grans eixos d'actuació. D'altra banda, és fonamental prendre consciència que la pèrdua de valor comunicatiu de la varietat valenciana que comporta la fragmentació de l'espai comunicacional només afavoreix la llengua castellana, l'idioma que disputa veritablement l'espai formal (i identitàri) al codi autòcton.

I acabo. Sembla clar que avui la gestió normativa de la llengua catalana es troba més prop d'un model amb diversitat de varietats referencials i centres codificadors que d'un model de gestió unitària que administre la diversitat seguint criteris de comunicació supraterritorial. La nova conjuntura estandarditzadora és un indicador més de la fallida dels factors simbólicoactitudinals i de l'extraordinària feblesa dels interaccionals que defineixen l'existència de la comunitat lingüística. La viabilitat d'aquests darrers, els factors comunicacionals, ha de ser la principal comesa d'una planificació lingüística compromesa amb la nostra llengua.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ARACIL, Lluís V. (1982). *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.

- ARGENTER, Joan A. (2009). «Per una norma en la diversitat o per una diversitat de normes?». A: KABATEK, Johannes; PUSCH, Claus D. (ed.). *Variació, poliglòssia i estàndard*. Aquisgrà: Shaker, p. 33-41.
- BEIN, Roberto (2001). «Die Wechselwirkung Prestige/Gebrauchswert des Französischen: früher erste, heute dritte Fremdsprache in Argentinien». A: BORN, Joachim (ed.). *Mehrsprachigkeit in der Romania: Französisch im Kontakt und in der Konkurrenz zu anderen Sprachen*. Viena: Praesens, p. 82-90.
- CALAFORRA, Guillem (1994). «La “unitat de la llengua catalana” com a fet científic i *argumentum ex auctoritate*: revisió crítica». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 7, p. 37-56.
- COSERIU, Eugenio (1958). *Sincronía, diacronía e historia: El problema del cambio lingüístico*. Montevideo: Universidad de la República.
- DELL'AQUILA, Vittorio; IANNACCARO, Gabriele (2004). *La pianificazione linguistica: Lingue, società e istituzioni*. Roma: Carocci.
- FERRANDO, Antoni (ed.) (1990). *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Universitat de València. Institut de Filologia Valenciana.
- (2006). «Percepció i institucionalització de la norma lingüística entre els valencians: panorama històric». A: FERRANDO, Antoni; NICOLÁS, Miquel (ed.). *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- FISHMAN, Joshua A. (1991). *Reversing language shift*. Clevedon; Filadèlfia; Adelaide: Multilingual Matters.
- GUMPERZ, John J. (1971). *Language in social groups*. Stanford: Stanford University Press.
- GUMPERZ, John J. (ed.) (1982). *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAUGEN, Einar (1966). *Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press.
- (1983). «The implementation of corpus planning: theory and practice». A: COBARRUBIAS, Juan (ed.). *Progress in language planning*. Berlín; Nova York; Amsterdam: Mouton.
- HUDSON, R. A. (1981). *La sociolingüística*. Barcelona: Anagrama, p. 46-47.
- KLOSS, Heinz (1969). *Research possibilities on group bilingualism: A report*. Quebec: International Center for Research on Bilingualism.
- (1978). *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. Düsseldorf: Schwann.
- KREMnitz, Georg (2001). «Le travail normatif en occitan». A: BOYER, Henri; GARDY, Philippe (coord.). *Dix siècles d'usages et d'images de l'occitan*. París: L'Harmattan, p. 21-42.
- (2003). «Le concept de 'conflit linguistique' aujourd'hui. Essai d'une mise à jour. Avec une annexe: Quelques remarques sur le terme de 'valeur communicative' des langues». *Lengas*, núm. 54, p. 7-22.
- (2006). «Català, valencià, balear: respostes científiques a qüestions polítiques?». A: VALLVERDÚ, Francesc (ed.). *Cap a on va la sociolingüística?: II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 63-76.
- (2008). «Sur la délimitation et l'individuation des langues. Avec des exemples pris principalement dans le domaine roman». *Estudis Romànics*, vol. xxx, p. 7-38.

- LABOV, William (1994). *Principles of linguistic change*. Vol. 1: *Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- LAMUELA, Xavier (1984). «Fixació i funcionament de la gramàtica normativa en el procés d'estandardització de la llengua catalana». A: SOLÀ, Joan; CABRÉ, M. Teresa; MARTÍ, Joan; PONS, Lídia (ed.). *Problemàtica de la normativa del català: Actes de les primeres jornades d'estudi de la llengua normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 65-90.
- MARCELLESI, Jean-Baptiste (1980). «De la crise de la linguistique à la linguistique de la crise: la sociolinguistique». *La Pensée*, núm. 209, p. 4-21.
- MAS, Josep-Àngel (2008). *El morfema ideològic: Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*. Benicarló: Onada.
- MOLLÀ, Toni (2002). *Manual de sociolingüística*. Alzira: Bromera.
- MULJAČIĆ, Žarko (1980). «Per una classificazione "standardologica" delle lingue romanze». A: IZZO, Herbert J. (ed.). *Italic and romance: Linguistic studies in honor of Ernst Pulgram*. Amsterdam: John Benjamins, p. 85-96.
- NICOLÁS, Miquel (1998). *La història de la llengua catalana: La construcció d'un discurs*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PRADILLA, Miquel Àngel (2004). *El laberint valencià: Apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada.
- (2008). *La tribu valenciana: Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*. Benicarló: Onada.
- SCHLIEBEN-LANGE, Brigitte (1971). «La conscience linguistique des Occitans». *Revue de Linguistique Romane*, t. 35, p. 298-303.
- THIERS, Ghjacumu (1993). «Language contact and Corsican polynomia». A: POSNER, Rebecca; GREEN, John N. (ed.). *Trends in Romance linguistics and philology*. Vol. 5: *Bilingualism and linguistic conflict in Romance*. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 253-270.